

وقفنامه يك رشته قنات در زنجان

پرستو قاسمی اندرود^۱

چکیده:

یکی از مهم‌ترین انگیزه‌های وقف برای واقفان، فارغ از آموزه‌های دینی و اعتقادی، میل به جاودانگی است. واقفان با در اختیار گذاشتن دارایی‌های خود برای مردم یا مصرف آن در جهت نیات خاص، نام نیکی از خود بر جای می‌گذارند. این نوشتار به معرفی یکی از مردان خیر و واقف بسیاری از بناهای عام المنفعه زنجان و بازخوانی وقفنامه‌ای از وی مربوط به سال ۱۳۳۱ هـ. ق می‌پردازد. این واقف ارجمند، مرحوم حاج میر بهاء‌الدین زنجان‌ی است که نامش با هویت شهر زنجان گره خورده و برای همیشه در اذهان مردم زنجان باقی خواهد ماند. وقفنامه مذکور مربوط به یک رشته قنات در شمال زنجان است که به همت این واقف دوران پیش احداث و وقف بر ساکنین اهل زنجان شده است.

کلیدواژه‌ها:

وقفنامه، میر بهاء‌الدین زنجان‌ی، قنات، زنجان، دوره احمدشاه قاجار.

معرفی واقف:

تصویر میر بهاءالدین زنجانی

میر بهاءالدین به سال ۱۲۳۶ هـ. ق در شهر زنجان به دنیا آمد. پدرش مرحوم میر مسیحا فرزند قاضی جلال که از طرف سلطان وقت از عراق به ایران دعوت شده بود به سمت قاضی القضاة زنجان منصوب گردید. میر بهاءالدین در ۹ سالگی پدرش را از دست داد و اندکی پس از پدر، مادرش را از دست داد و او با هفت خواهر خود تنها ماند. ایشان با سرمایه اندک خرید و فروش تنباکو انجام می داد و

خواهرانش در منزل به جوراب بافی مشغول بودند و زندگی شان از این طرق اداره می شد. میر بهاءالدین پس از سال ها تلاش برای به دست آوردن روزی حلال، به دارایی فراوانی دست یافت. وی با قناعت و اندوختن سرمایه، به خانه خدا رفت و به حاج میر بهاءالدین معروف گشت. در سال ۱۲۸۶ هـ. ق که سال مجاعه یا گرسنگی نام گرفته بود و بسیاری از اهالی شهر زنجان دچار گرسنگی و فقر بودند، ایشان با احسان و بخشش های بسیار جان بسیاری از اهالی شهر را نجات داد. از آثار به جای مانده از حاج میر بهاءالدین می توان به احداث پلی بر روی رودخانه زنجان رود اشاره کرد. ایشان پس از سال ها تلاش برای رفاه و آسایش اهالی شهر زنجان در سن ۷۶ سالگی درگذشت و نامش را برای همیشه در اذهان تاریخی شهر به عنوان یکی از افراد خیر و واقف بسیاری از بناهای عام المنفعه باقی گذاشت.^۲

قنات های شهر زنجان:

از دوران ناصرالدین شاه تاکنون آخرین آب های جاری شهر که به صورت نوبتی مورد استفاده محلات قرار می گرفته عبارتند از:

۱. قنات حاجی میر بهاءالدین، ۲. قنات حاج یوسف، ۳. قنات حاجی عبدالحسین تاجر موسوم به قنات سرچشمه و ۴. قنات قیز قید که کلیه این قنات ها از سلسله کوه های شرقی و شمال شرقی که حدود ۳۰ الی ۴۰ کیلومتری زنجان واقع شده اند شروع شده و آب کشاورزی و آشامیدنی را تأمین می کرده اند.

ویژگی سند:

این سند تاریخی با مرکب مشکی بر روی کاغذ کاهی رنگ با خط نستعلیق به سال ۱۳۳۱ هـ. ق در دوره حکومتی احمدشاه قاجار در خصوص یک رشته قنات در شمال شهر زنجان می باشد. سند مزبور در ۲۲ سطر نوشته شده و ۱ نفر شاهد بر آن مهر زده است.

بازخوانی سند:

- ۱/ بسم الله اشرف الاسماء غرض از تحریر این کلمات شرعیه آیات آنکه چون مرحوم المبرور رضوان معان الحاج میربهاءالدین طاب ثراه در زمان حیات خود در جز وصایای معتبره برعهده وصی و ناظر اعمال
- ۲/ ثلث خودشان اتمام قناتی معین نموده بود باین عبارت که در نزد هست انشاءالله تعالی قربة الی الله و طلب المرضاته از برای آسایش شهر قناتی احداث نمایم هرگاه به حول قوه الهی به آن تفضیلی که منظور نظر است
- ۳/ انجام پذیرد خودم به اتمام رسانیدم عمل خودم خواهد بود مخارج آن و خیل ثلث ترکه ندارد والا اگر موصی را اجل درک نمود و عمل ناتمام بماند وصیان معظمان نورچشمان ماذون و مختارند عمل قنات را هم
- ۴/ متروکات نمایند و کار قنات را ناقص نگذارند گرچه عبارت وصیت نامه صریح در احداث قنات نبود بلکه ظاهر در این بود که در صورت اقدام آن مرحوم اتمام نقص و انجام عمل به عهده وصیین
- ۵/ مع ذلک اوصیاء اولاد آن مرحوم موفق گردیده بعد از اتمام وصایای آن مرحوم باقی ثلث را به احداث یک رشته قنات در شمال شهر زنجان محض ابقاء آثار خیریه و اجراء صدقه جاریه
- ۶/ چون بقیه ثلث وافی به اتمام نشد لهذا جناب مستطاب قدوة الاجله و الاشراف آقای حاجی سید محمد امین الرعایا سلمه الله تعالی که احد اوصیاء بودند شخصا چند سال با تحمل زحمات و بذل اموال از خود
- ۷/ به حسن کفایت و اهتمامات وافیه قنات را به اتمام رسانیده بحمدالله تعالی از حسن نیت والد موصی و ولد وصی صدقه جاریه جریان یافته و در این بین اهالی بلد از فوائد آن مشفع و مثوبات عاید موسس و بانی
- ۸/ و مباشرین گردیده جز آن که چون عنوان عمل به طوری که مشروح یافته خالی از اجمال نبود و منظور موصی مرحوم و اوصیاء در این عمل خیرات ابدیه و صدقه

جاریه بوده فلهدا برای استحکام عمل

۹/ و سد ابواب اختلال در طبقات لاحقه در حال تحریر جناب مستطاب الامجد آقای حاجی سید محمد امین الرعایا با حضور و امضاء آقایان مفصله در ذیل اولاد مرحوم مغفور مزبور به طیب خاطر

۱۰/ خودشان وقف موبد و حبس مخلد شرعی نمودند قربة الی الله از قبل خودشان اصاله و وصایت همگی و تمامی قنات مزبور را بر کافه ساکنین اهل زنجان از داخل قلعه قدیم و خارج

۱۱/ جناب مستطاب الاجل آقای حاجی سید حسین سلمه الله، جناب مستطاب شریعت مآب آقای حاجی سید احمد سلمه الله، جناب مستطاب الاجل آقای حاجی سید محمود سلمه الله، جناب مستطاب آقای آقاسن سلمه الله، جناب مستطاب آقا جعفر زیده عزه سلمه الله، جناب مستطاب آقا جلیل زیده عزه سلمه الله، جنابان مستطابان آقاسم و آقارحیم خلفی المرحوم المبرور الحاج سید عبدالله طاب ثراه

۱۲/ از قرار تفضیل و شرایط محرره در ذیل شرط اول حق تغییر مجری از مجری قدیم ندارند شرط دویم باید به مصرف خوردن و استعمال در تطهیرات و تنظیفات از حوض و آب انبار و غیرها

۱۳/ داخل بلد سه دانگ نصف تمام، خارج بلد طرف شرقی یک دانگ، خارج بلد طرف غربی یک دانگ، حق التولیه یک دانگ

۱۴/ و سایر انتفاعات عامه برسانند به عبارت اخری حق السقایه باغ و باغچه که مستحدثه برای منافع و تحصیل فایده باشد داخل و خارجا حق استعمال ندارند و جناب مستطاب آقای حاجی سید محمد

۱۵/ امین الرعایا سه دانگ از باغ قلعه را که خودشان اخذ نموده اند الی انقضاء مدت چهل سال حبس گردیده که منافع آن مساحت را در مدت مزبوره متولی هر عصر در تعمیر قنات صرف نموده

۱۶/ یک دانگ و یک دانگ حق التولیه را در سقاییت باغ قلعهچه معین داشته اگر به علاوه از سقاییه باغ چیزی باقی باشد به اقتضاء صلاح وقف و موقوف علیهم حسب ما یراه المتولی صرف

۱۷/ خواهد شد و امر تولیت مادام الحیات با خود جناب مستطاب آقای حاجی امین الرعایا سلمه الله و بعده با ولد ارشد ایشان جناب آقاسید عزیز زیده عزه و جناب مستطاب شریعت مآب الحاج

۱۸/ السید احمد سلمه الله می باشد و بعد هما هر کس را که صلاح بدانند واحدا او متعددا واگذار نمایند و هکذا متولی هر عصری به ملاحظه بصیرت به اهل زمان خود به مقتضای مصلحت وقف و موقوف علیهم

۱۹/ تعیین متولی لاحق را بکنند و حق تعیین لاحق بر لاحق را نخواهد داشت و متولی هر عصر شروط مزبور تا خود را مسئول روز مجازات و قضای عدل حضرت احدیت داشته

۲۰/ و از مصلحت وقف و موقوف علیهم و شروط مزبور تا تجاوز نکنند والله شهید

علیهم صیغه وقف ایجابا و قبولاً عن قبلهم و توکیلهم جاری

۲۱/ گردیده و اقباض معتبر در لزوم نیز به عمل آمد حرر ذلک فی ثامن شهر

ربیع الثانی من شهر عام احدی و ثلثین

۲۲/ و ثلثمائه بعد الف من الهجره و بالهندسه سنه ۱۳۳۱

هامش:

هو الله تعالی كلما فصل فی الورقه مطابق لما وقع وقفا و اقباضا من الاحقر فی

التاریخ المحرر ۱۳۳۱، مهر بیضی شکل با خط ثلث، العبد محمد الموسوی

پی‌نوشت‌ها:

۱. کارشناس ارشد باستان‌شناسی اداره کل میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان زنجان.
۲. مقاله «میر بهاء‌الدین زنجان»، نویسنده: عبدالعزیز قائمی، فصلنامه فرهنگ زنجان، شماره ۱۳ و ۱۴، صص ۱۴۳-۱۵۴.